

och arbetarklass) är svår att göra utan att dessa kategorier blir för statiska och otympliga. En uppdelning av kulturtraditioner i två motsatta kategorier är också svårare att göra i dagens samhälle. Avgränsningarna förefaller mer diffusa och det blir därmed svårare att även fastställa och definiera innehållet. Även om Nilsson visar olika processuella förändringar när människor mött varandra i samband med nöjen och dans förefaller de största förändringarna döljas bakom och/eller i de alltför fasta sociala kategoriseringarna. Förändringen går att observera, men hur den skett är svårare att skönja. Att en förändring skett stannar ofta vid ett konstaterande att samhället, ekonomin och därmed nöjeslivet förändrats under årens lopp. Hur detta speglas i och speglas av relationen ungdomar och dans är svårare att utläsa av avhandlingen.

Ett intressant kapitel i avhandlingen är det om danssättet *segla*. Det var ett danssätt som utvecklades och dansades lokalt av arbetarungdomar i Göteborg från 1920-talet till 1940-talet. Segla var ett sätt för dansande arbetarungdomar att ”göra” en ny dans utifrån de intryck och idéer som fanns parallellt i deras samtid. Stegen och stilen hämtades från både den moderna amerikanska jazzdansen (foxtrot och tango) och äldre europeiska dansformer som vals, polka och polska. Författaren visar hur detta sätt att dansa användes för att utmärka sig och ”stila” både inom och utanför den egna sociala gruppen av arbetare. Det gav ”en möjlighet att visa att man som pojkar och flickor hörde till gruppen, att man var en av Källarna” (s. 193), som gruppen kallades. Det var vidare ett sätt att avgränsa sig och inte minst markera distans på klassmässiga grunder gentemot ”snobbarna” på läroverket. Under senare år har *danssättet segla*, genom en formalisering i kursmiljö, övergått till att bli en *dans* som kallas seglarvals. Nu dansar göteborgare, både unga och de som seglade i sin ungdom, seglarvals istället för att segla till vals. Nilsson visar här på ett förträffligt sätt hur gårdagens sätt att segla, där utrymme för individuell variation och skicklighet, transformerats till en standardiserad dans på kurser och inom föreningar.

I detta kapitel tydliggörs allra bäst författarens ambitioner att visa och analysera sambandet mellan kontinuitet och förändring över tid samt utbytet mellan oskolad (populärkultur) och skolad (elitkultur) dans. Beskrivningen av hur detta danssätt brukas, definieras och avgränsas är ett betydande och intressant exempel på hur ett särpräglat och praktiserat danssätt blir en formaliserad och standardiserad dans.

I sin helhet är avhandlingen en intressant kulturhistorisk beskrivning av och inblick i när, var, hur och i vilka sammanhang människor dansat i Göteborg 1930–90. Den ger kunskaper om dans, danssätt och dansande från en ytterst välorienterad författare. Utifrån min egen begränsade horisont förefaller detta var ett välkommet bidrag inom ett ämnesområde som i alla fall jag upplever som relativt utforskat.

Jonas Bjälesjö, Lund

Ulf Stahre: *Den alternativa staden. Stockholms stadsomvandling och byalagsrörelsen*. Monografier utgivna av Stockholms stad nr 147. Stockholmia förlag, Stockholm 1999. 272 s., ill. English summary. ISBN 91-7031-093-9.

Ulf Stahres doktorsavhandling i etnologi, framlagd och försvarad vid Göteborgs universitet, har ett ämne som måste intressera alla stockholmare. Mycket kort uttryckt behandlas två ämnen: dels den hårdhanta omvandlingen av Nedre Norrmalm under decennierna närmast efter andra världskriget, dels byalagsrörelsens uppkomst i Stockholm i slutet av 1960-talet och dess betydelse för att den stora rivningsvågen under 1970-talet ebbade ut i huvudstaden. I detta sammanhang görs här den första utförliga analysen av byalagsrörelsen som socialt fenomen.

Denna analys av byalagsrörelsen upptar lejonparten av texten eller ungefär två tredjedelar. Men avhandlingens första empiriska del behandlar stadsomvandlingen. Här förs en intressant diskussion om den moderna staden, dess olika attraktiva och negativa sidor, dess lockelse och problematik. Här ställer författaren de två konkurrerande idélinjerna i det moderna stadsbyggandet mot varandra, den *rationalistiska* kontra den *humanistiska*. Den förra var den modernistiska, framåtblickande, inriktad på förnuftiga och praktiska lösningar av människors behov, med stark tilltro till den tekniska utvecklingen och till enkla universella lösningar. Bostäderna skulle vara soliga, luftiga, hygieniska och genomtänkta i varje detalj. Det var en medvetet historielös idélinje, hos oss vanligen kallad den *funktionalistiska*. Den hade många trådar till den socialdemokratiska maktapparaten, vars ambitioner om en ny och social bostadspolitik gav arkitektkåren stora möjligheter att under några decennier praktisera rationalistiska och modernistiska idéer.

Den humanistiska bebyggelsetraditionen å andra sidan kännetecknades av ett tillbakablickande perspektiv och ville länka byggandet till den redan befintliga staden, alltså mer varsamt anpassa det nya till sin omgivning och mer beakta människors känslor och önsningar. Det var en linje som enligt Stahre ”accepterar mångfald, olikhet och disharmoni och ser världen som komplex och motsägelsefull”. Den stod för en önskan om en successiv förnyelse av staden, ett mer plastiskt program om man så vill. Man vände sig mot att staden för generationer framåt skulle stämpas ”med de föreställningar, osäkert underbyggda prognoser och estetiska ideal eller fördomar som just nu behärskar en liten ledande grupp av makthavare”, för att citera Lars Gyllensten i en kritisk tidningsartikel 1968.

Men det var den rationalistiska idélinjen som prioriterades av makthavarna och som blev den klart dominerande riktningen i svenska städer, man kan säga från 1930-tal till 1980-tal. Med ett alltmer själlöst massbyggande, särskilt under rekordåren 1965–75, förlorade dock den rationalistiska linjen både i anseende och folklig förankring och till slut kunde dess dominans brytas. Stahre vill i sin avhandling diskutera om byalagsrörelsen spelade en roll i detta betydelsefulla trendbrott.

I kapitlet Stockholms stadsomvandling 1930–1980 diskuteras fyra aspekter på Stockholms moderna byggnadshistoria: Norrmalmsregleringen, förortsutbyggnaden, trafikplaneringen och regionplaneringen. Särskilt intressant är hans belysning av Norrmalmsregleringen. Så kallades ju det stora projekt, som drevs i synnerhet under 1950- och 60-tal, som givit Stockholm de fem höghusen vid Hötorget, det idag på nytt häftigt debatterade Sergels torg, och ett stort antal tunga kontorsbyggnader, inte minst för olika regeringsdepartement, som har öppnat centrum för genomfartstrafik och som inneburit rivandet av den mesta bebyggelsen från Kungsgatan i norr och ner mot Norrström, inklusive de gamla tidningskvarteren, mängder av små hotell, restauranter och kaféer, många illa underhållna mindre hyreshus men också en del palats och borgargårdar från 1600- och 1700-talen, säkerligen den mest omfattande stadsaneringen i svensk historia.

Ulf Stahre skildrar denna stora omvandlingstid på ett intressant sätt, sakligt och nyanserat. Särskilt givande är hans diskussion kring kritiken mot projektet. Med sin avhandling har han velat diskutera frågan om vilken roll kritiken mot omvandlingen egentligen spelade, när cityregleringen till slut upphörde under 1970-talet. Det

finns nämligen andra viktiga skäl till att rivningsvägen till slut ebbade ut. Sådana orsaker var försämrad ekonomi för staden och för landet och att de prognoser om befolkningstillväxt och näringslivets lokalbehov i centrum, som man tidigare trott på, inte längre slog in. Men vilken roll spelade då kritiken, bl.a. genom byalagen? Var den kanske snarare en förevändning än en orsak?

Efter två kapitel om stadsbyggandet i allmänhet och stadspolitikerna i Stockholm i synnerhet lämnar Stahre den exekutiva maktens företrädare och läsaren får bekanta sig med ett slags organiserad motkultur, byalagsrörelsen. Författaren sätter in denna rörelse i sitt idéhistoriska sammanhang. 1960-talet var ju ett decennium, när en folklig opposition formerades i nya sociala rörelser i hela västvärlden. I USA kunde man från decenniets mitt tala om två grenar i denna nya motkultur: dels en politisk-aktivistisk och vänsterinriktad, dels en samhällsfrånvärd och antimodernistisk. Båda riktningarna förenades i en antipati för kommersialismen. I den amerikanska studentvänstern utvecklades principen om direktdemokrati vid s.k. stormöten, något som senare också blev ett kännetecken för den stockholmska byalagsrörelsen. Stahre följer de nya sociala rörelsernas utveckling internationellt och i Sverige och diskuterar de historiska händelser och strukturella förändringar i samhället som gav dem näring: Vietnamkriget, studentexplosionen, massmedias och informationsteknikens snabba förändring. Det utvecklades ett slags vänsterkultur, som kom att få en av sina avläggare i byalagsrörelsen. Men byalagsrörelsen hade också sina rötter i den svenska miljörörelsen, som ju går tillbaka till det sena 1800-talets konservativa och nationalromantiska strömningar och som alltid haft en bred folklig förankring.

Det är intressant att konstatera, att byalagsrörelsens uppkomst var så nära förknippad med år 1968, det år då ett slags symbolisk resning, mer eller mindre framgångsrik, ägde rum mot maktapparaten i så många länder. Ett viktigt datum i Stockholm var den 8 september detta år, när Skärholmens centrum invigdes och möttes av en våldsam och nedgörande kritik. Denna kritikstorm kom fullständigt överraskande för de ansvariga. Dittills hade miljonprogrammet gått som på räls. Samma månad 1968 bildades föreningen *Arkiv Samtal* (ursprungligen under det mer offensiva namnet *Aktion Samtal*, man bytte namn efter några månader). *Arkiv Samtal* skulle bli en central ideologisk instans inom byalagsrörelsen. I oktober bildades det första byalaget, *Vasastans byalag*. I februari 1969 bildades en

annan viktig ideologisk resursgrupp, nämligen *Alternativ stad*. Under detta första kvartal 1969 ägde byalagsrörelsens starkaste tillväxt rum, då elva olika byalag eller byalagsliknande grupper kom till inom Stockholms stad. Men rörelsens historia blev kort. Efter 1973 tillkom inga nya byalag och verksamheten minskade successivt i dem som existerade. Omkring 1980 var byalagsrörelsens historia i Stockholm i stort sett över.

Den 5 augusti 1970 krävde representanter för *Alternativ stad* i en debattartikel i *Dagens Nyheter*, att almarna i Kungsträdgården skulle bevaras. I planerna för en ny tunnelbanestation under Kungsträdgården ingick nämligen som den troligaste lösningen att almarna måste sågas ned. Artikelns blev upptakten till den legendariska "Almstriden". Hösten 1970 växte opinionen för bevarandet av almarna, som kom att bli en symbol för de värden som hotades av de okänsliga rivningarna i Stockholms historiska centrum. Den 14 december antog dock stadsfullmäktige det planförslag som innebar nedsågning av almarna. Den partipolitiska uppdelningen i frågan i stadsfullmäktige var intressant: alla socialdemokrater var för nedsågningsförslaget, alla moderater och vänsterpartister (utom en) var emot, övriga partier var splittrade. Natten till den 12 maj 1971 försökte Gatukontoret såga ned träden. Arbetarna hejdades dock av ett stort antal personer, kanske tusen, som kommit till platsen genom *Alternativ stads telefonkedja*. "Almstriden", som Ulf Stahre skildrar livfullt och utförligt, framstår i efterhand som höjdpunkten i byalagsrörelsens historia och som en vändpunkt i stadsplanepolitiken i Stockholm.

Stahre har valt ut två av stadens byalag för en närmare granskning. Det gäller *Kungsholmens byalag* i innerstaden och *Årsta byalag* i en närförort från 1940-talet. Han behandlar vilka frågor som dessa byalag engagerade sig i, men han gör också en noggrann studie av byalagens medlemmar. Det senare är något som inte gjorts tidigare och som har ett avgjort intresse för folkrörelseforskare. Medlemmar betyder i detta sammanhang sådana personer som överhuvudtaget visade sig på mötena. Formellt fanns ju varken medlemmar eller styrelse inom byalagen. Stahre skiljer mellan "aktivister" och "deltagare". Bland aktivisterna urskiljer han några "experter" och några "ledare". Aktivisterna var i regel unga och i regel akademiker eller studerande, de flesta men inte alla var politiskt ganska radikala. Få hade socialdemokratiska värderingar. Deltagarna var i regel äldre och intressant nog mer representativa för stadsdelens befolkning som helhet, trol-

igen även när det gäller politiska åsikter. Andelen kvinnor var stor bland dessa deltagare.

Ett problem med den informella organisationen, där ledare axlade sina roller utan egentligt mandat, var att det var svårt att bli av med en t.ex. alltför dominant eller maktlysten ledare. De missnöjda tenderade då att rösta med fötterna, dvs. att lämna byalaget. I praktiken uppstod sällan problem i de byalag, där man hade att agera ställda inför akuta hot, t.ex. rivningar eller anläggandet av nya trafikleder. Sådant svetsade alltid samman byalaget. Men i byalag, där man var mindre motiverade och där det var oklart vilka frågor man skulle ägna sig åt, där uppstod lätt interna konflikter.

Kapitlet *Byalagsrörelsens struktur* är avhandlingens viktigaste. Det har en summerande karaktär, men framför allt förtäts texten här och resonemangen relateras till teoretisk litteratur om tidens nya sociala rörelser, diskussionen lyfts upp till en mer generell nivå. Det postindustriella samhällets särart diskuteras med hjälp av bl.a. Melucci och Inglehart. Stahre vill visa att byalagsrörelsen bör ses som ett uttryck för framväxten av postmaterialistiska värderingar och som en reaktion mot moderniteten.

Byalagsrörelsen präglades av antikommersialism, gemenskapssträvan och stadsbyggnadskritik. Byalagen i Stockholm fick en kort men intensiv historia, i regel blott omfattande några år. Ytterst få av dem överlevde 1970-talet. Men de fick en förvånansvärt stor framgång i sina strävanden, enligt Stahre för att de tog upp en kritik mot Stockholms stadsomvandling, som redan börjat slå rot hos en stor del av befolkningen och väntade på att få komma upp till ytan. Den tidigare kritiken av Norrmalmsregleringen hade ju länge varit mycket tam, mest framförd av enstaka antikvarier och konstnärer, senare av en bredare uppslutning inom kultureliten och av enstaka politiker, som Gösta Bohman, då ännu omstridd inom sitt eget parti. Man får ett intryck av att den vanlige stockholmarens länge varit helt införstådd med behovet av en radikal förnyelse av såväl bebyggelsen i centrum som trafiklederna. När en breddning av trafiken på Norr Mälärstrand först diskuterades i början av 1960-talet, var det ännu främst bilägarna som kände sig oroliga, eftersom breddningen skulle innebära att omkring 1 000 parkeringsplatser skulle försvinna. Någon miljöopinion lät däremot inte höra av sig. Det var först när de enahanda och nedslående resultaten av den nya bebyggelsen blev uppenbara för alla som opinionen började svänga.

Ulf Stahres avhandling är påfallande välorganiserad och välskriven. Man märker att författaren är van att röra sig bland kommunala protokoll och utredningsmaterial och att han är förtrogen med den kommunalpolitiska sektorn. Det betyder dock inte alls att han skulle vara smittad av någon byråkratisk prosa. Han skriver klart, precist och balanserat genom hela studien. Boken är generöst och slående illustrerad och vänder sig mot en publik utanför fackvetnologernas krets. Avsnitten om metod, material och källkritik har medvetet lagts sist i avhandlingen av lättbegripliga populistiska skäl. Det är dock knappast särskilt störande för fackmannen. Viktiga begrepp har nu inte definierats i ett inledningskapitel utan successivt under resans gång. Det får till följd att den internationella forskningen och teoribildningen kring stadsbyggande och kring sociala rörelser nu presenteras i skilda sammanhang, nämligen i kapitlen Staden och stadsbyggandet respektive Byalagsrörelsens struktur. Ett begrepp som ”byalag” definieras tentativt på s. 76 för att långt senare, på s. 182, ges en mer täckande definition.

Stahre bygger sin framställning på en omfattande litteraturgenomgång, på insamlat skriftligt material från deltagare i byalagen (t.ex. brev, tidningsklipp, affischer, broschyrer) och på intervjuer. Han har intervjuat 20 medlemmar i Kungsholmens byalag, 20 medlemmar i Årsta byalag och ytterligare 20 personer som varit aktiva i byalagsrörelsen eller i 1990-talets stadsmiljögrupper. Mitt intryck är att materialet behandlas sakligt och balanserat, med en inte alldeles självklar kombination av distans och engagemang. Akribin i en del av citaten i avhandlingen har dock sina brister, uppenbarligen beroende på att författaren haft litet svårt att läsa sin egen handstil efter avskrifter ur tidningar och litteratur. I stort sett är dock avhandlingens formaliasida av hög klass.

Som nämnts väckte rivningarna på Nedre Norrmalm inte något särskilt motstånd under 1950-talet. De sågs som ett nödvändigt och välkommet utslag av den modernism som hörde framtiden till. Även Per Wästberg såg i sin berömda bok *Klara* från 1957, trots det nostalgiska vemodet i skildringen av ett försvinnande Stockholm, rivningarna som en naturlig del av en stads förnyelse. Hans grundhållning var att något nytt och lika värdefullt kommer i stället. ”Med ett förändrat språk och andra bilder till vårt förfogande kommer vi att uppleva förtrollningen i det framtida Stockholm lika starkt som i det Stockholm som går.” Men vad Wästberg grovt underskattade var det monotona, storskaliga

och djupt antihumana i den nya bebyggelse som skulle växa fram. Först när delar av den nya bebyggelsen stod färdig var stockholmarna mogna att reagera och reagera negativt. Här ligger förklaringen till att reaktionerna mot rivningsprogrammet kom så sent, egentligen först långt in på 1960-talet.

”Vem eller vad som i realiteten styr stadsbyggandet är en synnerligen komplicerad fråga att besvara, om det överhuvudtaget är möjligt”, skriver Stahre. Det är en viktig mening. Det är tveksamt om politikerna verkligen hade så mycket att sätta emot tjänstemännen och stadsplaneexperterna när processen väl hade startat. Stadsbyggandet är en mycket pragmatisk process, och politiska partier brukar sällan ha annat än mycket allmänna och vaga formuleringar om ens det kring sådana saker i sina handlingsprogram. Ändå är Stahres analys av de politiska partiernas hållning i stadsomvandlingsfrågan av stort intresse. Under den behandlade epoken var socialdemokraterna stadens största parti och folkpartiet det ledande borgerliga partiet. Socialdemokraternas starke man i stadsbyggnadsfrågor var Hjalmar Mehr, folkpartiets var Yngve Larsson. Längre var de saneringsprogrammets starkaste företrädare. Så småningom gick de dock olika vägar. Yngve Larsson började successivt misstro den stora saneringsvägen, som han själv varit med om att rulla igång. Hjalmar Mehr däremot yppade aldrig något tvivel över att den väg han stakat ut var den rätta. ”Almstriden” blev hans politiska Waterloo.

Byalagsrörelsens starkaste kort i debatten var dess ungdomlighet. Jag hade önskat att Stahre tydligare strukit under detta. Längre lyckades Mehr utmåla rivningarnas motståndare som enstaka kulturkonservativa borgerliga personer (”museimän och majorer från Östermalm”) och en del vilseförda kulturpersonligheter. Mot dessa ansåg han sig föra framtidens och ungdomens talan. Det var en debatt Hjalmar Mehr trivdes med och inte ansåg sig kunna förlora. Den viktigaste orsaken till att byalagsrörelsens kritik träffade med sådan våldsam kraft och blev så framgångsrik var därför i mycket att den kom just från ungdomen. Byalagen dominerades av unga personer och de hade en folklig uppslutning, som gav dem en karaktär av bred folklig rörelse, något som socialdemokratin med sitt folkrörelseursprung hade utomordentligt svårt att tackla. Man mötte här en bevarandegrupp med vänsterframtoning, något som förvillade och skapade osäkerhet.

Ett frågetecken måste jag sätta för Stahres uppslutning bakom Ludvig Rasmussons tankegång, att det

frekventa kvinnliga deltagandet i byalagsrörelsen och andra nya direktdemokratiörelser innebar att kvinnliga värderingar kom att påverka metoderna. ”Konfrontation ersattes av samtal och framtoningen blev mjukare och fredligare”, skriver Rasmusson. Och Stahre håller med: ”Det är en sympatisk och trovärdig hypotes, som förefaller riktig om man ser till byalagsrörelsens mjuka framtoning.” Men är inte detta en rätt romantisk föreställning? Är inte det kvinnliga inslaget stort även i den rätt våldsamma veganrörelsen i Sverige, en rörelse som bränner slaktbilar på löpande band? Kvinnliga terrorister är väl inte heller någon ovanlighet. Se t.ex. på Baader-Meinhof-ligan på 1970-talet. En bättre förklaring är nog att mångas engagemang i stadsdelarnas miljöfrågor väcktes när de fick småbarn, och att man ansåg att det var ”för barnens skull” som kampen mot t.ex. trafikleder i närmiljön drevs. Då blev det naturligt att demonstrera med barn och barnvagnar i leden och detta ledde säkert till en mer fredlig demonstrationsstil.

Självva ordet ”byalag” var en skickligt vald benämning. Det tillkom i den tid när den gröna vågen började rulla över landet och intresset för det gamla bondesamhällets kultur började växa i ungdomliga kretsar. Det är intressant att man inom den folkliga rörelsen för en alternativ stad förde fram ett begrepp som tillhörde historien för att organisera det folkliga motståndet. Valet var närmast genialt, eftersom ”byalag” var ett ord med en handfast och rejäl klang, som kunde locka även litet mer avvaktande äldre människor att ansluta sig.

Byalagsrörelsen stod på två olika ben. Det ena handlade om att försvara den traditionella stadsmiljön, den lilla och mänskliga skalan i bebyggelsen, det historiska arvet. Det andra handlade om att förbättra den sociala gemenskapen i stads kvarteren. Man skulle kunna kalla det senare för drömmen om *Gemeinschaft*. Jag skulle tro att man uppfattade att även de gamla byalagen hade haft sådana sociala uppgifter, vilket väl inte är alldeles sant. Bondesamhällets byalag var organisatoriska och juridiska enheter, organ för markägarna och ganska strängt formaliserade. De nya byalagens öppna stormöten hade varit något fullkomligt främmande för de historiska byalagen.

Det visade sig dock vara mycket lättare att få allmän upplutning kring stadsbebyggelsefrågorna än kring gemenskapsaktiviteterna. Det är inte många som gillar att få en stor trafikled dragen tätt intill sitt bostadsområde eller att få kvarter med äldre, låt vara sliten bebyggelse riven för att man där i stället skall bygga kontor eller bostadshus i trist senfunktisarkitektur. Men

att ordna Alternativ jul med inbjudan till stadsdelens uteliggare eller att attackera kommersiella jippon som den s.k. Tonårsmässan eller göra politiska kupper som att infiltrera den lokala hyresgäströrelsen var långt kontroversiellare idéer. Om sådana aktiviteter fick för stor plats inom byalagen riskerade de att sprängas.

Att bara bygga verksamheten på sociala aktiviteter visade sig snart ganska dödsdömt. Ett exempel på det var Vårbergs Forum, en byalagsliknande organisation som Åke Daun studerade i sin avhandling om Vårberg från 1974, ett arbete som Stahre här återanknyter till. Att byalagen överhuvudtaget rätt snabbt försvann, när de direkta hoten mot den fysiska miljön upphörde, talar väl för att gemenskapsaktiviteterna inte hade någon djupare funktion.

En idé som odlades inom innerstadens byalag var att man skulle verka för att riva murar mellan gårdar i stenhushvarteren för att kunna skapa större sammanhängande bakgårdar, som kunde användas som gemensamma lekplatser. Med en sådan idé tangerar byalagsrörelsen faktiskt den funktionalistiska arkitekturen, där ju också sanerandet av innerstadens bakgårdar stått högt på önskelistan sedan 1930-talet. Några rivningar kom faktiskt till stånd. Men även denna idé föll snart i glömska.

Idag uppfattar nog de flesta murarna som en viktig revirgräns för det egna husets domän. En synpunkt som jag saknar i Stahres framställning är vad den snabba ökningen av antalet privata bostadsföreningar i Stockholms innerstad under senare decennier kan ha betytt för byalagstanken och den sociala gemenskapen. Är det kanske så att den gemenskap, som utvecklas innanför bostadsföreningarna i varje separat hus för sig, är en mer realistisk form av social gemenskap än den som Arkiv Samtal och vissa byalag förespråkade för 30 år sedan, som gick ut på att man skulle öppna kvarterens bakgårdar, besöka stormöten och fira gemensam jul med fullkomliga främlingar? Kan man säga att dagens talrika bostadsföreningar, med sina trappstädningar, trädgårdstäppor och gårdsfester, övertagit *Gemeinschafts*-idealen från 1960-talet och odlar dem på en mindre och mer realistisk nivå?

Styrkan i bra etnologiska arbeten är ju ofta att de förmår lyfta fram människors egna erfarenheter, värderingar och önsknningar, som skrivbordsplanerare eller samhällsförbättrare har så lätt att köra över eller vifta bort, som romantiska eller okunniga eller omoderna eller rent av reaktionära, vare sig det är på skolans eller vårdens eller stadsbyggnadskonstens områden. Det finns

i etnologins historia ett intresse för vanliga människors kulturella värderingar, som gör ämnet till ett humanistiskt ämne i ordets bästa bemärkelse. Jag tycker att man möter detta engagemang i denna undersökning, men hela tiden på ett kontrollerat, balanserat och sakligt sätt. Ulf Stahres avhandling handlar om en tid som så här i backspeglarna framstår som ovanligt viktig, en tid när ett slags mentalt paradigmskifte ägde rum i Sverige. Avhandlingen kommer att intressera inte bara etnologer utan även arkitekter, samhällsplanerare, lokalpolitiker och folkrörelseforskare. Den visar att byalagsrörelsen hade en viktig del i att den till synes ohejdbara rivningspolitik som dominerade under de första decennierna efter andra världskriget, faktiskt till slut hejdades.

Mats Hellspong, Stockholm

Charlotte Hagström: *Man blir pappa. Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Nordic Academic Press, Lund 1999. 288 s., ill. English summary. ISBN 91-89116-10-0.

Charlotte Hagströms avhandling visar att svenska mäns upplevelser, funderingar och förväntningar relaterade till innebörden av att bli pappa har förändrats markant under de senaste 50 åren. Vad har hänt? Varför talar män så olika om samma sorts händelse? Varför får den olika konsekvenser?

Nyblivna fäder idag betonar betydelsen av närhet och engagemang. Föräldraskapet erövrar paret tillsammans. Den aktiva pappan ingår i en specifik kulturell och historisk kontext som anger möjligheter och begränsningar för olika förhållningssätt.

Avhandlingen utgör en undersökning av vad fäder i 1990-talets Sverige ser som viktigt i konstituerandet av sig själva som föräldrar och vad som är viktigt i omgivningens ögon. Vidare analyseras de handlingar och processer som anses viktiga för detta och hur männen upplever dem. På vilka sätt skiljer sig dessa män från fäder i generationerna före dem och hur tänker de kring detta?

Det empiriska materialet består av skiftande källor: intervjuer, reklam, svar på Folkliksarkivets i Lund frågelista LUF 188 "Fäder och faderskap" och rådgivningslitteratur. Syftets många frågeställningar kan summeras i en huvudfråga: "Hur är det att bli pappa i dagens Sverige?" För att besvara denna riktas fokus mot både männens upplevelser och samhällets förväntningar och normer. Att få barn och därmed bli far innebär inte

automatiskt att man blir far i samhällets ögon. Faderskap är därmed inte bara en privat händelse utan också en offentlig, samhällelig angelägenhet.

Bilderna av fäder och faderskap idag skiljer sig väsentligen från de framställningar som var vanliga under tidigare decennier. Med utgångspunkt i reklam-bilder diskuteras olika föreställningar om maskulinitet och hur dessa parallellt kommer till uttryck i olika framställningar. Maskulinitet bör förstås i pluralis då ett flertal maskuliniteter kan existera parallellt inom ramen för samma tid och samma samhälle. Dessa skiftande föreställningar om kön är dock inte helt självständiga utan står i relation till en normativ maskulinitet eller hegemoni som de måste förhålla sig till. Det innebär att vissa sätt att tänka och handla, som betraktas som önskvärda i en kulturell och historisk kontext, kan uppfattas negativt i en annan. Olika maskuliniteter i samma tid och samhälle måste relateras till den rådande normen för att överhuvudtaget kunna artikuleras och uttryckas. Normen anger vad en man är och bör vara.

Den etnologiska skildringens normativa effekter

Hagström argumenterar övertygande för hur samhällets normer för maskulinitet och föräldraskap formar individuella upplevelser och handlingssätt och sätter upp ramar för vad som är möjligt att känna, önska och göra under olika historiska och samhälleliga villkor. Normen är resultatet av allmänt omfattade värderingar och det är mot dem som ord och handlingar mäts och bedöms.

Ett problem som inte tillräckligt belyses rör de representationskritiska aspekter som aktualiseras dels genom att männen i sina självpresentationer förhåller sig till de "verklighetsbilder" som bl.a. sprids genom forskningens och medias försorg, dels genom att föreliggande avhandling också blir en viktig utsaga i konstruktionen av dagens pappa.

Insikterna om att vår vetenskapliga praktik skapar representationer som antar en slags verklighetskaraktär ökar kraven på kritisk reflexion över den egna studiens normativa effekter. Titeln *Man blir pappa* inger lätt föreställningen om att det är vanliga nyblivna pappor i dagens Sverige som skildras. Hagström har dock gjort en viktig avgränsning som inte är helt oproblematisk genom att män med utländsk bakgrund, homosexuella, yngre och äldre fäder definieras bort som störningsmoment i undersökningen. Hon motiverar detta som en praktisk åtgärd: "För att arbetet ska kunna genomföras måste dock någon form av avgränsning göras" (s. 21).